

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
ОСЬОДЛА Василя Ілліча
на дисертаційну роботу ЧАБАНЬ Альони В'ячеславівни
«Психологічні особливості професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
053 «Психологія» галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність дослідження. Тема дисертаційної роботи є актуальною оскільки стосується потреби у науково обгрунтованому підході до навчання та підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту України.

Професійне становлення майбутніх офіцерів ДСНС є довготривалим процесом що зумовлюється їхньою психологічною готовністю до навчання та нових життєвих умов, вміння оперативно реагувати і приймати рішення, ризикувати власним життям та брати на себе відповідальність за життя людей а також товаришів по службі. Вивчення психологічних особливостей їхнього професійного становлення дає змогу визначити та дослідити важливі питання, які є запорукою ефективності цього процесу. Тому тема дослідження Альони Чабань є актуальною та важливою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами НДР галузі.

Дисертаційне дослідження пов'язане з реалізацією наказу Міністерства внутрішніх справ України № 412 від 26.05.2020 р. «Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту» та Постанова Кабінету Міністрів України № 468 від 09.05.2023 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо вдосконалення питань проходження служби цивільного захисту та грошового забезпечення осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту». Кваліфікаційна наукова праця виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України «Психологія професійного здоров'я працівників сектору безпеки та оборони України» (РК № 0120U000003).

Оцінка наукового рівня дисертації, обгрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження зазначені у роботі Альони Чабань є коректно сформульованими та логічно узгодженими. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій здобувачки за темою дисертаційної роботи, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків та актів впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС» автором проведено теоретико-методологічний аналіз вивчення питання професійного становлення, висвітлено основні концепції та

підходи, зазначено множинність трактувань терміну та підходів до його періодизації. В ході проведеного аналізу сучасних досліджень в рамках спеціальності 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах» висвітлено основні складові професійного становлення фахівця ДСНС, з'ясовано, що особливої важливості у формуванні професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС набули етапи «професійного визначення» та етап «входження в професію».

У **другому розділі** «Організація роботи, характеристика груп досліджуваних та методів емпіричного дослідження» автором представлено етапи проведення наукового пошуку, наведено характеристику груп та методів дослідження.

У дослідженні брали участь 704 особи закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання Державної служби України з надзвичайних ситуацій, які є курсантками та курсантами I та IV курсів з технічних спеціальностей: пожежна безпека, цивільний захист, оперативно-рятувальні сили.

Для визначення основних складових професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС автором було залучено групу експертів, що складалася з фахівців – керівників структурних підрозділів ДСНС.

Підбір психодіагностичних методик здійснено з урахуванням поставлених завдань дисертаційної роботи. Методики дослідження були обрані з урахуванням наявності у них валідності, надійності і диференційованості. Для вивчення основних мотивів вибору професії було використано авторську анкету. Також в ході дослідження було застосовано такі психодіагностичні інструменти: тест професійної ідентичності Л. Шнейдер, опитувальник «Мотивація успіху і боязнь невдачі» А. Реана, кольоровий тест ставлень О. Еткінда, діагностика мотиваційної структури особистості В. Мільмана, тест ціннісних орієнтацій Ш. Шварца, опитувальник «Маскулінність-фемінність» С. Бем.

Математико-статистичний підрахунок даних проводився з використанням пакетів прикладних програм «SPSS 23.0.» та «Microsoft Office Excel 2007», що забезпечили розрахунок варіаційних статистичних показників, дескриптивної статистики, ϕ -*критерію Фішера (кутове перетворення Фішера), критерій узгодженості Пірсона – χ^2 (хі-квадрат), z-критерій для порівняння пропорцій.

У **третьому розділі** «Емпіричне дослідження психологічних особливостей професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС» автором дисертації проведено дослідження психологічних особливостей професійного становлення в процесі порівняння курсантів та курсанток I та IV курсів.

Проведене експертне оцінювання дало змогу відокремити специфічні складові професійного становлення фахівця, які мають першочергове значення у професійному становленні майбутніх офіцерів ДСНС на етапі «професійного визначення» та на етапі «входження в професію», що належать до певних сфер особистості: професійної, мотиваційної та ціннісно-орієнтованої.

В результаті проведеного анкетування з'ясовано, що більшість курсантів вважають свій вибір неусвідомленим та зазначають престижність професії та вплив інших осіб одними з головних факторів вибору.

Дослідження професійної сфери майбутніх офіцерів ДСНС дало змогу визначити, що курсанти четвертих курсів відрізняються порушенням самоідентифікації з професійним оточенням. Першокурсники натомість знаходяться у кризі професійної ідентичності та тривожності. Авторкою зазначено також, що в обох групах досліджуваних значущими є показники, що вказують на нав'язані життєві вибори та розмите бачення особистого професійного майбутнього.

Мотиваційну сферу представлено дослідженням з декількох боків. Авторка зазначає, що мотивація успіху більш притаманна курсантам та курсанткам перших курсів, ніж четвертим. Дослідження мотиваційного профілю показало, що серед курсантів та курсанток I курсів найменший відсоток осіб мають дійсно успішну навчальну активність, хоча вони й характеризуються особливою чуткістю, схильні до самокритики та тривожності, але натомість вони мають активну соціальну позицію та наполегливо йдуть до своїх цілей. Зазначається також, що серед IV курсів поширеною є певна життєва позиція, що може мати відображення в агресивних та деструктивних формах поведінки. Отримані дані щодо емоційних компонентів показали в цілому позитивне ставлення до майбутньої професії.

У дослідженні ціннісно-орієнтованої сфери авторкою визначається відсутність у курсантів та курсанток четвертих курсів бажання виявляти себе компетентним професіоналом, проте зазначено досить вільні погляди на соціальні очікування та прагнення досягти певного статусу. Зазначені результати дослідження зазначають, що більшість першокурсників навпаки вважають за потрібне досягати особистого успіху та нести відповідальність заради соціального схвалення.

Проведений аналіз гендерної ідентичності показав, що більшість є андрогенними, тому дослідження гендерних особливостей не мали суттєвих відмінностей.

За результатами проведеного дослідження було сформовано ряд пропозицій щодо підвищення ефективності та полегшення процесу професійного становлення майбутніх молодих офіцерів ДСНС за допомогою проходження окремих соціально-психологічних тренінгів та проведення показових навчань для старшокласників.

В цілому проведений аналіз змісту рецензованого дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що дисертантка ґрунтовно орієнтується у проблематиці психологічних особливостей професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС, ознайомена з відповідною науковою літературою, має власну позицію щодо вирішення визначеного наукового завдання.

Достовірність і новизна висновків, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Ознайомлення з дисертацією та наданими публікаціями дисертантки засвідчує, що дисертантка достатньо обґрунтувала наукову новизну і практичне значення

отриманих результатів. За результатами критичного аналізу отриманих здобувачкою результатів дисертаційного дослідження визначено такі пункти наукової новизни: *вперше обґрунтовано етапи та основні складові професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС та визначено гендерні особливості основних специфічних складових професійного становлення курсантів закладів вищої освіти системи ДСНС; удосконалено методи проведення оцінювання психологічної готовності та вмотивованості до професійної діяльності майбутніх офіцерів ДСНС шляхом відбору релевантних діагностичних інструментів; дістала подальшого розвитку система професійно-психологічної підготовки курсантів-майбутніх офіцерів ДСНС.*

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що проведене дослідження дає змогу в подальшому покращити процес професійного становлення курсантів та курсанток під час їхнього вступу та проходження навчання у закладах вищої освіти ДСНС. Тож, отримані результати можливо буде використовувати під час освітнього та виховного процесів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається загальним обсягом з 206 сторінок, побудована на достатній джерельній базі (167 найменувань).

Основні результати дослідження викладено у 14 наукових працях, із них три статті опубліковано у наукових фахових виданнях із психологічних наук, що входять до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, РІНЦ, Crossref, одна стаття в іноземному науковому виданні, 10 – тез конференцій. Наукові публікації за темою дослідження із належною повнотою відображають зміст дисертації.

5. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих результатів дослідження Альони Чабань слід відмітити ряд дискусійних положень щодо змісту роботи, а також висловити окремі зауваження та побажання.

1. Вивчаючи підрозділ 3.1 (с. 77), в якому зазначаються результати отриманих емпіричних даних від експертів ДСНС України стосовно визначення основних складових професійного становлення, не достатньо зрозумілим є, чи можуть ті самі складові бути застосовані і для молодих офіцерів.

2. Доцільним було у межах дослідження професійної ідентичності, викладеного у підрозділі 3.4 (с. 104), зазначити, що саме складає основу професійного ядра майбутнього офіцера ДСНС.

3. У підрозділі 3.5 (с. 111) дисертанткою проаналізовано мотиваційну сферу професійного становлення курсантів та курсанток, проте недостатньо широко розкриті питання щодо того, як і від чого залежить динаміка змін у мотиваційних тенденціях між I та IV курсами, зокрема чому з віком зростає кількість курсантів з креативним профілем і навпаки достатньо вагомо зменшується кількість курсантів з імпульсивним.

4. У підрозділі 3.6 (с. 142) дисертаційного дослідження здобувачкою було використано методику Ш. Шварца, яка спрямована на вивчення особливостей

ціннісних орієнтацій курсантів та курсанток. Проте, ця методика не в повному обсязі розкриває сутність ціннісних орієнтації курсантів. Доречним було б використати методику, що могла б більш суттєво розкрити зміст ціннісних орієнтацій, життєвих та професійних цінностей у сучасному контексті..

Однак, зазначені зауваження та побажання носять дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

ВИСНОВОК

Проведений аналіз дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що дисертація «Психологічні особливості професійного становлення майбутніх офіцерів ДСНС», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, що відповідає вимогам Міністерства освіти та науки України, що висуваються до дисертацій такого рівня (пп. 6-9 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40), а її авторка Чабань Альона В'ячеславівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Начальник навчально-наукового інституту воєнної історії
Національного університету оборони України
доктор психологічних наук, професор
« 06 » _____ 2023 р.

Василь ОСЬОДЛО

06.11.2023